

Marian Żurowski

"Staatskirchenrechtliche Grundgedanken der deutschen Kanonisten an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert", Engelbert Plassmann, Freiburg 1968 : [recenzja]

Collectanea Theologica 38/4, 221-222

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jeden krótki rozdział poświęciła autorka najnowszej formie życia zakonnego żeńskiego (instytuty) i następny rozdział ruchowi zakonnemu w społecznościach kościołów protestanckich.

W części II przedstawiła autorka ideologiczne podstawy życia zakonnego. Najpierw więcej miejsca poświęciła powołaniu zakonnemu, jego powstawaniu, rozwojowi i znakach, po których można go poznać. Podeszła do zagadnienia bardziej od strony psychologicznej. Następnie w osobnych rozdziałach omówiła inne podstawowe problemy życia zakonnego, z zastosowaniem do kobiet, mianowicie profesję zakonną, czystość, ubóstwo, posłuszeństwo. Tematy te ujęła w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II, bardzo jasno i głęboko. Wreszcie w końcowym rozdziale zastanawia się, jak wprowadzić jedność w zgromadzeniach zakonnych (zniesienie chórów) i wzajemną współpracę między zgromadzeniami żeńskimi o pokrewnych celach szczegółowych.

W dodatku są wyliczone zakony i zgromadzenia żeńskie mające domy na terenie Austrii, Niemiec i Szwajcarii. Podana jest ich nazwa i cel szczegółowy. Wykaz zawiera 138 zakonów i kongregacji oraz 35 stowarzyszeń życia wspólnego i instytutów.

Dzieło s. Prager jest napisane przystępnie, dokładnie, daje dobry pogląd na rozwój i istotę życia zakonnego kobiet, opiera się na najnowszej literaturze historycznej i teologiczno-prawnej. Szata graficzna doskonała, poręczająca. Dobry indeks osób i rzeczy znakomicie ułatwia korzystanie z dzieła.

O. JOACHIM ROMAN BAR OFMConv, WARSZAWA

ENGELBERT PLASSMANN, *Staatskirchenrechtliche Grundgedanken der deutschen Kanonisten an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert*, Freiburg 1968, Verlag Herder, in 8° s. 191, bibliogr.

W ciągu pół wieku, tj. od samowładztwa Józefa II (1780) aż do lat trzydziestych XIX w., dokonała się istotna zmiana poglądów na stosunek Kościoła katolickiego do władzy państwowej w Niemczech. W tym czasie zaczęto lepiej rozumieć ideę wolnego Kościoła w wolnym państwie. Tę przemianę naświetlił już W. Lipgens w pracy historycznej o pierwszym arcybiskupie Kolonii hr. Spiegel. Obecna praca Plassmanna chce ten problem przedstawić z kanonicznego punktu widzenia. Autor usiłuje uwzględnić całe piśmiennictwo kanonistów tego okresu z pominięciem pisarzy ewangelickich i prawników świeckich wypowiadających się na te tematy. Zwraca on uwagę nie tylko na historię kanoniczną, lecz także na osobowość ówczesnych kanonistów łącznie z ich pochodzeniem.

Wszystkie ustawy Józefa II z jednej strony, a z drugiej postanowienia o stosunku Kościoła do państwa w *Konstytucji Frankfurckiej* 1849 r., to jakby punkty graniczne tej przemiany uwarunkowanej różnymi czynnikami. Austriacy kanoniści reprezentowali system józefiński. Uważali oni, że państwo ma *ius in sacra*. Kanoniści natomiast krajów niemieckich przyznawali państwu *ius circa sacra*. Można powiedzieć, że ogół kanonistów niemieckich z końca XVIII w. — niezależnie z jakich krajów pochodzili — należeli do zwolenników poglądu febronianańskiego i dlatego popierali ideę *Reichskirche*. Nie dostrzegali oni niebezpieczeństwa grożącego ze strony ksiąząt przenoszących własne interesy nad dobro Kościoła. Biskupi mogli oczekiwać wówczas pomocy jedynie z Rzymu, a febronianiści starali się ten kontakt ograniczyć.

Na początku XIX w. byli jednak kanoniści, którzy wobec dojrzewania idei Kościoła państwowego zrozumieli jej konsekwencje. Tutaj trzeba wymienić przede wszystkim würzburgskiego sufragana Grzegorza Zirkel i profesora w Bambergu Fr. A. Frey'a. Na podstawie norm ogólnokościelnych

i teologicznych doszli oni do konkluzji, że idea Kościoła państwowego jest sprzeczna z podstawowymi założeniami Kościoła Chrystusowego i dlatego odnośne decyzje panujących są uzurpacją. Np. jeśli chodzi o mianowanie biskupów i duszpasterzy przez władców świeckich. Wówczas administracja Słowa Bożego i sakramentów nie mogłaby się dokonywać według zasad Ewangelii. Byłoby to naruszeniem wolności religijnej. Ta idea została dalej w dyskusjach rozwinięta i wypracowana. W końcu zwyciężyła, zgodnie z ideami powstałymi we Francji, gdzie konstytucja odrzuciła ideę Kościoła państwowego. Dalszy rozwój tej myśli doprowadził do szczęśliwej syntezy, która dopiero w drugiej połowie XIX w. zamieniła się w nieszczęśliwą wrogość między Kościołem a liberalizmem sprzyjającym początkowo wzajemnemu uniezależnieniu się Kościoła i państwa. Niezręczne załatwienie sprawy Wessenberga i pewne ingerencje odgórne dostarczyły zwolennikom febronianizmu nowych argumentów.

Jednak, choć w podręcznikach szkolnych jeszcze panowały poglądy febronianizmu, przekonanie o niezależności w pełni się rozwinęło i doprowadziło do zwycięstwa idei wolnego Kościoła w wolnym państwie, mimo polityki restauracyjnej, nawiązującej do supremacji władców. Liberalna kanonistyka początku XIX w. pomogła więc do pokonania sztywnego systemu Kościoła państwowego i przywróciła Kościołowi jego niezależność oraz przyczyniła się do rozwoju liberalnych i demokratycznych idei.

Pracę tę należy ocenić jako pozytywny wkład do historii kościelnego prawa publicznego. Na koniec warto dodać, że zewnętrzna szata dzieła robi bardzo korzystne wrażenie.

KS. MARIAN ŻUROWSKI SJ, WARSZAWA

DIETRICH KURZE, *Pfarrerwahlen im Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der Gemeinde und des Niederkirchenwesens*, Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht, herausgegeben von H. E. Feine (+), S. Grundmann und H. Nottarp, Band 6, Köln—Graz 1966, Verlag Böhlau, in 8° s. XII, 607, bibliogr.

Dietrich Kurze w swoim obszernym dziele stara się nasświetlić pełniej, niż to było zrobione dotychczas, instytucję wyboru proboszczów w średniowieczu. Zdaje on sobie sprawę, że dotychczasową historię średniowiecza opracowano jednostronnie. Uwzględniano bowiem czyny panujących i możnych, a historia sfer niższych nie miała swoich historyków. Na przykładzie wyboru proboszczów chce autor wypuklić potęgę i słabość tego, rzekomo nie mającego historii, ludu. Wybory będące dowodem pewnej dojrzałości poszczególnych gmin są do tego doskonałą okazją. Ażeby to przedstawić, autor uwzględnia cały kompleks problemów od początku chrześcijaństwa, szczególnie zaś od czasu powstania parafii do końca średniowiecza.

Stwierdza on słusznie, że nie wystarczy ustalić faktu istnienia wyborów, by stąd wyciągnąć wniosek o dokonaniu się tego pod wpływem podstawowej idei chrześcijaństwa. Trzeba zwrócić uwagę nie tylko na działanie czynników teologicznych i kościelno-prawnych, ale także społecznych. Szczególnie podkreśla autor znaczenie związków cechowych, warunków wiejskich i miejskich, a nade wszystko zależności politycznych. Słusznie więc traktuje ten problem w ścisłym połączeniu z rozwojem danej gminy w konkretnych warunkach lokalnych. Nie pomija też zróżnicowania pod względem zależności poszczególnych jednostek kościelno-terytorialnych.

Uwzględnienie tych wszystkich elementów — z równoczesnym zachowaniem zasady chronologicznego przedstawienia problemu — jest bardzo ważne w świetle dzisiejszych wymogów badań historycznoprawnych. Dodatkową trudność, jak stwierdza autor, stanowi fakt, że pograniczne problemy jeszcze